

'EL PIANISTA DEL GUETO DE VARSÒVIA', DE WLADISLAW SZPILMAN

Quan esdevenim rates

LLUÍS-ANTON BAULENAS

Que poc que en sabem, del gueto de Varsòvia! Coneixíem la necessitat de no perdre la memòria per explicar-ho a la humanitat. És el motiu recurrent, una vegada i una altra, de tots els testimonis de l'Holocaust. Fins i tot es literaturitzen. Elie Wiesel (1928), escriptor hebreu, jueu de Romania, supervivent d'Auschwitz, premi Nobel de la pau per la seva defensa de la dignitat humana, a la seva novel·la *El olvidado* (Edhasa, 1994) presenta un protagonista que és un ancià que perd la memòria, el pitjor que li pot passar a un supervivent de l'Holocaust. Un dels personatges de la novel·la diu: "Nosotros ya no estamos vivos. Hemos visto demasiado, oído demasiado...". Dins la crueltat general de l'extermini dels jueus cada cop anem tenint més informació sobre la vida als camps de concentració. Allò era el mal en estat pur i molts dels qui van sobreviure només van comprendre aquell atzar del destí si estaven destinats a explicar-ho. En els supervivents dels camps, encara avui en dia, trobem una mena de compromís cívic ineludible. Són avis i cada cop en queden menys, però no deixen de moure's. Es van conjurar per no callar i així ho fan. Per posar-ne un exemple proper, l'Amical de Mauthausen, el passat diumenge 28 d'abril, va denunciar, en la seva assemblea anual, l'ascens de la ultradreta a França i van recordar que a moltes víctimes encara no se'ls ha fet justícia. Visquen els iaies guerrers. Aquí els tenim, doncs. Alguns no hi han arribat, és clar. Per edat o per incapacitat d'absorbir, amb el pas dels anys, tant de patiment. O com l'escriptor Primo Levi (Torí, 1919-1987) que un cop va considerar que havia deixat escrit tot el que calia sobre la seva experiència, es va suïcidar. Aquesta és la cara més coneguda de l'Holocaust. La dels camps. Ara, amb *El pianista del gueto de Varsòvia* ens arriba una altra mena de testimoni, també escrit en calent. Wladislaw Szpilman (Varsòvia, 1911-2001), músic de família jueva, va publicar la seva crònica del gueto de Varsòvia el 1946 mateix.

L'hem llegida (traducció de Josep Marco i Jerzy Slawomirski, Empúries, 2002) i ens hem sentit rates. Rates com el seu autor i tota l'altra gent tancada al gueto. Rates de claveguera era el que veien els nazis quan els miraven i aquesta crònica real d'un supervivent ho comunica a la perfecció. Fins al punt que el lector esdevé rata junt amb l'autor. És impressionant. I per què rata i no pas ase dels cops? El pare del protagonista, poc abans de ser ficat en un vagó de bestiar en direcció a Treblinka i al no-res, reflexiona: els nazis no ens mataran, seria massa estúpid, per què haurien de fer-ho quan ens podrien posar a treballar? La resposta és ben clara: eren rates de claveguera que calia

boracionistes polonesos, jueus o no, i sobretot, no fos que s'enfadés el gran pare Stalin: no es ni insinuar l'existència de ciutadans soviètics (ucraïnesos i lituans), enquadrats en les forces nazis més repressores i assassines. No interessava.

Aquest llibre explica com la follia es pot fer realitat. Però la novetat és que demostra que al gueto es va poder donar molt més cruelment que als camps, on la mort era el destí normal, a curt termini, per a tothom. I tothom ho sabia. La vida i la mort, al gueto, era tota una altra cosa i per això el testimoni és estremidor. El gueto, un recinte tancat on teòricament hi viu gent amb llibertat per caminar per uns quants carrers, progres-

La maquinària assassina de les SS era total i abassegadora. L'exemple del protagonista, un jove espavilat que va salvant la vida pels pèls, usant al màxim la seva capacitat d'enginy i el seu instint de supervivència, és ben clar: només salva la pell gràcies a l'última de les casualitats històriques: es troba un oficial alemany decent que el descobreix, però se la juga i no el denuncia i li proporciona els mínims mitjans perquè sobrevisqui a l'arribada dels russos a la ciutat. I la tercera lliçó: la història del Wladislaw Szpilman, un noi que va veure partir tota la seva família cap a l'escorxador de Treblinka, ens mostra una cosa ben clara: tot i el seu instint de supervivència, gairebé inaudit, no va dubtar a jugar-se la vida contribuint a la resistència. Resistir semblava impossible i, malgrat tot, es va fer: la mateixa revolta armada del gueto de Varsòvia n'és un bon exemple. Fora, doncs, d'una vegada, la imatge dels jueus mesells. A vostè i a mi i a tots nosaltres ens hauria passat igual i hauríem respost igual: no som herois.

El pianista del gueto de Varsòvia va publicar-se amb el títol de *Mort d'una ciutat*. Van retirar-lo de circula-

ció immediatament i no es va tornar a editar mai més fins al 1998, que va aparèixer-ne l'edició alemanya. D'aleshores ençà, no ha parat de traduir-se amb èxit. La versió castellana va per la quarta o la cinquena edició tot i ser feta sobre l'alemanya del 1998, que encara contenia tota l'autocensura del text original. Les raons de l'èxit són òbvies. És una crònica inèdita de la quotidianitat dins el cercle d'horror del més gran dels guetos que els nazis van crear a Europa. I és com a crònica i testimoni que s'ha de llegir. No hi busquin una altra cosa. Tampoc no cal.

Diuen que Roman Polanski n'està fent una pel·lícula. Si se'n surt, serà un gran mèrit. Serà la pel·lícula sobre l'Holocaust més difícil de realitzar. Molt més que *La llista de Schindler*, per exemple. *El pianista del gueto de Varsòvia* és una crònica atroç, de les més horribles que mai podran llegir sobre l'experiència d'un supervivent. Però alhora la més complicada de dur al cinema: les rates no donen gaire bé en pantalla gran.

Wladislaw Szpilman amb l'escriptor alemany Wolf Biermann

exterminar. El relat del senyor Szpilman és esfereïdor. No tant pels episodis luctuosos sinó per la descripció puntual de la conversió en rata de tota una comunitat. "Un matí, després d'un son intranquil, Gregori Samsa va despertar convertit en un insecte monstruós...", va escriure Kafka. El senyor Szpilman, anys més tard, venia a dir més o menys el mateix: "A Varsòvia, un matí, després d'uns mesos intranquils, cinc-cents mil jueus van despertar convertits en rates fastigoses". No hem esmentat el nom de Kafka en va: després d'haver viscut aquell martiri, el senyor Szpilman va haver de fer una versió de la seva crònica més suau per poder publicar-la (converteix en austriac, per exemple, l'oficial alemany que finalment va salvar-li la vida; un oficial alemany no podia aparèixer com a bo). Tot i amb això va ser prohibida i retirada de la circulació: Kafka. Eren els inicis de la Guerra Freda i no es podia permetre que s'exposés lliurement l'opinió sobre l'existència de colla-

sivament lliurada a la fam més brutal, a l'animalització i, per damunt de tot, esclavitzada i liquidada. Zona desratitzada. Aquesta és la diferència fonamental amb els camps. És molt més brutal l'escena d'un SS, al gueto, matant com un gos un nen que passa pel seu costat i es descuida de treure's la gorra davant seu. O, tal com diu l'autor: "Quan a algun home de les SS li passava pel cap disparar a algú que no s'apartava del seu camí amb prou rapidesa, o l'expressió del qual no era suficientment humil". Això no passava ni als camps. Al gueto, els jueus eren rates, animals i com que, en general, no tenien ni tan sols el valor productiu dels internats als camps, calia que fossin eliminats com rates ("haviem assassinat les nenes amb un dels mètodes preferits dels alemanys: agafant-les de les cames i estavellant-los el cap amb violència contra la paret"). Aquesta, doncs, és la primera lliçó d'aquest llibre admirable: va haver-hi un espai d'horror superior al dels camps. La segona lliçó:

ENIGMÍSTICA

Catering Nostrum

MÀRIUS SERRA

mariusserra@verbalia.com

L'escriptura condicionada és una pràctica potencial que permet arribar al final del camí de perfecció verbívora. Si el programa és "jugar, llegir, tal vegada escriure", la constricció fa perdre la por al full en blanc i desencalla el doll de l'escriptura. Es tracta justament d'imposar-nos regles més difícils del compte per adonar-nos de l'extrema complexitat de les que ja hem assumit, i després abandonar-les. És com córrer a la sorra per trobar-nos lleugers sobre un ferm més dur. Atorgar un valor a l'esforç d'elaboració, com feien els barrocs, i dissipar les bromes de la fal·laç facilitat d'escriptura amb què pretenen engalipar-nos els conreadors de llocs comuns. Després d'anys de promoure per aquests mons del verb l'escriptura condicionada (monovocàlica o monosil·làbica o sense una lletra determinada...) he detectat que hi ha un gènere que sobresurt per damunt dels altres: el menú. La literatura gastronòmica, sempre tan propera a la paronomàsia herbívora/verbívora, esdevé un gènere breu i suculent, que tira de mots de la treua, ens permet evocar el que hem menjat i aproxima el neòfit al món sofisticat de l'enginy verbal. Des d'aquestes ratlles els menús monovocàlics en A, E, I, O i U del xef Josep Abellán han saltat a les pàgines dels llibres verbívors, i d'allà a les nombroses conferències que la seva publicació ha suscitat en aquests últims dos anys. Però no són els únics. Hi pot haver menús fets amb mots banana o amb mots promiscus, menús compostos només per heptasil·lars o fins i tot menús palindròmics. Avui vull divulgar una completíssima carta pentavocàlica confeccionada per una xef excepcional de la Garriga: l'exbibliotecària i literalment marquiània Julieta Sunyol, ella mateixa pentavocàlica amb repetició d'U.

Arran d'una subhasta de mots celebrada a la Biblioteca de la Garriga ara fa un mes, aital xef verbívora em va obsequiar amb un menú *Ab Verbivorus* signat per una empresa anomenada Catering Nostrum que conté una cinquantena d'alternatives pentavocàliques (i amb les vocals sempre en ordre alfabètic!). L'extensa carta es divideix en quatre apartats: *Anteriors*. 1, *Carn, Peix, Ous, Apetit Doux i Bar: seltz, kirch, ponx, sucs (abstemis no, tu!)*. Entre els *Anteriors*. 1 destaquen, entre d'altres, aquestes cinc delicioses opcions "Plat de cigrons crus / Paté i col, junts / Galets i brou / cabdells i nous / farcells i prou". De la vintena de plats forts (*Carn, peix, ous*) en destacaria aquests set: "Rap, sepiots bruns. / Tall sec. Hi vol suc? / Ànec fibrós mut / Tall de pit d'oc rus / Gras pernil, o bull / Crancs fregits molt purs / Gran civet d'ós turc". Pel que fa a les postres (*Apetit doux*), també hi ha de tot i força: "Gran melindro dur / Flam de iogurt / Cake prim, dolç, bru / Pa, mel i nous", naturalment acompanyat de pans blans: "panet fi tou" i "pa de mill, tou", i regat per "mam sec i dolç turc" o "vas de sífó, ufl!". Al final, "café i poc fum".

El menú pentavocàlic de Julieta Sunyol demostra dues coses: que l'escriptura de menús es pot adaptar a les condicions més draconianes i que l'experimentació gastronòmica podria explorar la via verbívora. Si Ferran Adrià innova a través de les papilles gustatives de la llengua, algun deixeble espavilat podria proposar-s'ho canviant una llengua per l'altra. El dia que això passi un "flam de iogurt" serà "cuina catalana". Convi-deu-m'hi!